

ЗВ'ЯЗОК ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СИМВОЛІЗМУ З ІДЕАЛІСТИЧНОЮ ФІЛОСОФІЄЮ І. КАНТА ТА ІДЕЄЮ НАДЛЮДИНИ Ф. НІЦШЕ

У статті висвітлено основні аспекти впливу ідей І. Канта та Ф. Ніцше на поезію французьких символістів. Проаналізовано прояви ідеалістичних ідей у творчості поетів-символістів, а саме поля Верлена, Артюра Рембо та Стефана Малларме. Розглянуто поняття “символу” у концепції французького символізму, встановлено, що символ набуває багатогранного значення, ставиться вище, ніж “образ”, адже дозволяє множинне трактування смислів. Велике значення для символістів мала робота Іммануїла Канта «Критика чистого розуму», в якій він виділяє дві категорії реальностей: трансцендентну і трансцендентальну. Символістична ідея двох світів – реального та ідеального – бере початок саме звідси. Ідея Надлюдини переростає в ідею містичної людини, яка здатна наблизитись до божественного безсмертя завдяки спроможності любити. Символісти створюють ліричного героя, який не є звичайним пасивним спостерігачем, навпаки – вони проголошують людину творцем власної реальності і долі, адже в ній божественне начало. Встановлено, що поступово ідея Надлюдини змінює не лише ліричного героя, але й образ читача, якого бажає бачити поет-символіст – читач повинен відчувати те, що намагається передати автор. Слід зазначити, що змінюються і образи присутні у поезії. Поль Верлен все більше відходить до дематеріалізації. Оточуючі звуки, шум, голоси – всі вони «глухі», «далекі». Особливого осмислення набуває смерть, яка перестає бути завершенням людського життя, вона є надзвичайним, особливим моментом переходу в іншу реальність, іншою формою буття. Він приділяє більше уваги не зовнішньому світу, а почуттям і переживанням, що викликані речами матеріального світу. Артур Рембо демонструє у своїй поезії зовсім інший світ: живий, мінливий, наповнений безліччю речей, а ліричний герой стає мандрівником-бунтарем, якого обурює будь-яка статичність.

Центральним образом є людина з її реальними переживаннями та почуттями. Стефан Малларме створює поезію, яка вважається апогеєм символізму: поетові вдається зобразити не «річ», а «ефект» від неї. Це призводить до появи нових творів, що не містять розділових знаків – все зводиться до спроможності читача відчувати. Поступово символізм, який базувався на ідеалістичній філософії, і сам стає особливою філософською течією.

Ключові слова: символізм, символісти, ідеалістична філософія, символ, етапи символізму, дематеріалізація, Надлюдина.

The article covers the main aspects of the influence of the ideas of I. Kant and F. Nietzsche on poetry of the French symbolists. The manifestations of idealistic ideas in the work of poet Symbolists, especially Paul Verlene, Arthur Rambo and Stefan Mallarme, have been analyzed. The notion of "symbol" in the concept of French symbolism is considered, it is established that the symbol acquires a multi-faceted meaning, is placed higher than "image", since it allows multiple interpretations of meanings. Of great importance to the Symbolists was the work of Immanuel Kant's "Critique of Pure Reason", in which he distinguishes two categories of realities: transcendent and transcendental. The symbolistic idea of two worlds, real and ideal, originates from here. The idea of the Hyperhuman grows into the idea of a mystical man who is able to approach divine immortality through the ability to love. Symbolists create a lyrical hero who is not an ordinary passive observer, on the contrary - they proclaim human as the creator of his own reality and destiny, because there is a divine origin in him. It has been established that gradually the idea of the Hyperman changes not only the lyrical hero, but also the image of the reader whom the poet-symbolist wants to see - the reader must feel what poet is trying to convey. It should be noted that even the images are changed in poetry. Paul Verlene is increasingly leaving for dematerialization. Surrounding sounds, noise, voices - all of them are "deaf", "distant". The death gets a special understanding, which ceases to be the end of human life, it is an extraordinary, special moment of transition to another reality, another form of being. He pays more attention not to the outside world, but to

the feeling and experience caused by the things of the material world. Arthur Rembo demonstrates a completely different world in his poetry: living, changing, filled with many things, and the lyrical hero becomes a rebel-traveler, who is outraged by any static nature. The central image is a person with his real emotions and feelings. Stefan Mallarme creates poetry, which is considered to be the apogee of symbolism: the poet manages to portray not "thing", but its "effect". This leads to the emergence of new works that do not contain punctuation marks - everything is limited to the ability of the reader to feel. Gradually, symbolism, which was based on idealistic philosophy, itself became a special philosophical trend.

Key words: symbolism, symbolists, idealistic philosophy, symbol, stages of symbolism, dematerialization, Hyperhuman.

В статье отражены основные аспекты влияния идей И. Канта и Ф. Ницше на поэзию французских символистов. Проанализированы проявления идеалистических идей в творчестве поэтов-символистов, а именно Поля Верлена, Артюра Рембо и Стефана Малларме. Рассмотрено понятие "символа" в концепции французского символизма, установлено, что символ приобретает многогранное значение, ставится выше, чем "образ", поскольку допускает множественную трактовку смыслов. Большое значение для символистов имела работа Иммануила Канта «Критика чистого разума», в которой он выделяет две категории реальностей: трансцендентную и трансцендентальную. Символистическая идея двух миров - реального и идеального - берет начало именно отсюда. Идея Сверхчеловека перерастает в идею мистического человека, который способен приблизиться к божественному бессмертию благодаря способности любить. Символисты создают лирического героя, который не является обычным пассивным наблюдателем, наоборот - они провозглашают человека творцом собственной реальности и судьбы, ведь в нем божественное начало. Установлено, что постепенно идея сверхчеловека изменяет не только лирического героя, но и образ читателя, которого желает видеть поэт-символист - читатель должен чувствовать то, что пытается

передать автор. Следует отметить, что меняются и образы присутствующие в поэзии. Поль Верлен все больше отходит к дематериализации. Окружающие звуки, шум, голоса - все они «глухие», «далекие». Особого осмысления приобретает смерть, она перестает быть завершением человеческой жизни, она является чрезвычайным, особым моментом перехода в другую реальность, иной формой бытия. Он уделяет больше внимания не внешнему миру, а чувствам и переживаниям, вызванным вещами материального мира. Артю́р Рембо демонстрирует в своей поэзии совсем другой мир: живой, изменчивый, наполненный множеством вещей, а лирический герой становится путешественником-бунтарем, которого возмущает любая статичность. Центральным образом является человек с его реальными переживаниями и чувствами. Стефан Малларме создает поэзию, которая считается апогеем символизма: поэту удается изобразить не «вещь», а «эффект» от нее. Это приводит к появлению новых произведений, не содержащих знаков препинания - все сводится к способности читателя чувствовать. Постепенно символизм, основанный на идеалистической философии, и сам становится особым философским течением.

Ключевые слова: символизм, символисты, идеалистическая философия, символ, этапы символизма, дематериализация, Сверхчеловек.

Постановка наукової проблеми та її значення. Символізм є особливою течією в літературі, оскільки поети значно розширюють межі можливостей у поезії, у сприйнятті дійсності. Час панування символізму збігається з періодом релігійної кризи, коли Ф. Ніцше висловив провокаційне твердження «Бога не обломіснує». Цей період ознаменований позитивістськими ідеями, визначними науковими відкриттями. Мабуть, такого спрямованого руху в світ науки досі й не було. Наука, навіть в наш час, не розвивається так швидко. Рух в сторону суворо матеріалістичних й однозначно пояснюваних переконань також дає тріщину. І руйнує його саме те, що було опорою – природничі науки, математика та фізика. Такі відкриття, як теорія відносності, рентгенівські

промені, квантова теорія - саме вони піддали сумнівам всю існуючу впевненість у тому, що людська раса підкорила природу й пізнала світ: виявляється, що людина навіть не пізнала себе. Такі відкриття піддали сумнівам беззаперечність та остаточність законів механіки, доцільність та достовірність домінуючих в суспільстві ідей. Цей стрімкий переверот в свідомості людства призводить до усвідомлення повного нерозуміння світу реального у всіх його аспектах та всіх складностях, а також наштовхує на ідеї пошуку нових способів досягнення дійсності. Символісти пропонують свій власний спосіб – через розуміння символу, та розуміння його явного й сакрального змісту, врахування реального й надреального, об'єктивного й суб'єктивного аспектів дійсності. **Актуальність** мого дослідження полягає в необхідності проведення паралелей та встановленні зв'язків між теорією і практикою символізму та ідеалістичною філософією І. Канта та ідеєю Надлюдини Ф. Ніцше.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Огляд наукової літератури, стосовно питання впливу ідей І. Канта та Ф. Ніцше на розвиток французького символізму свідчить, що проблему висвітлено недостатньо. Є досить якісна література, де аналізується французький символізм (тут варто відзначити як монографії та статті як наших сучасників, так і літературознавців минулого століття). Відзначити варто монографію Обломієвського «Французький символізм», де автор ґрунтовно й точно описує появу та розвиток символізму у Франції, починаючи від Парнаської школи і закінчуючи творчістю молодших символістів, яка характеризується спадом символізму. Серед вітчизняних літературознавців слід сказати про роботи Наливайка Д. «Зміна метамови у творчості французьких символістів» та «Французький символізм», де коротко та змістовно викладені основні особливості творчості найвідоміших французьких символістів, таких як Ш. Бодлер, С. Малларме, А. Рембо, П. Верлен. Стаття «Символізм: Генеза символізму» Ніколенко О. має прекрасний аналіз та перелік основних принципів символізму та етапізацію. Колосова Н. в статті «От иероглифа – до французского символизма» аналізує філософські начала в символізмі, розглядаючи ієрогліф, як одне з первісних втілень

символу. В статтях Ільїної Н.В. розглядається вплив ідеї Надлюдини на французький символізм та образи кохання й смерті в художній філософії символістів. Це праці, до яких я зверталась найчастіше.

Мета і завдання статті. Ціль полягає в необхідності здійснення аналізу та експлікації впливу ідей І. Канта та Ф. Ніцше на розвиток французького символізму. У відповідності до мети ставляться такі завдання:

- 1) Систематизувати накопичений наукою досвід стосовно виникнення й розвитку принципів символізму в Франції;
- 2) Розглянути всі аспекти становлення символізму у Франції включно з впливом на них ідеалістичних філософій;
- 3) Проаналізувати творчість представників течії символізму, а саме : французьких поетів - Ш. Бодлера, А. Рембо, С. Малларме, П.Верлена.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ідеалізм є філософською основою символізму. Особливе значення тут мають філософії, що оперували таким поняттям як «символ». В символізмі реальне вважається належним до реальності більш високого порядку, тому суб'єктивне стоїть вище об'єктивного. У символі А.Белій бачить єдність форми і змісту. Символ, втім, набуває невичерпного значення у символістів, які вважають, що досягнути його раціонально – неможливо. Символ розглядається як провідник в світ ідеальний. Чому символ був настільки популярним?

По-перше, символісти ставили символ вище, ніж образ, вважаючи, що символ приховує у собі перспективу безмежного розгортання смислів. По-друге, символ є самодостатнім завершеним образом, незважаючи на можливість різних трактувань. Зв'язок символізму з ідеалістичною філософією відмітив ще Ж. Мореас. Проблема символу є ключовою в художньо-філософській концепції символізму. Але тут варто зазначити, що в рамках символізму не існувало єдиної концепції символу, тому, розглядаючи це питання, слід брати до уваги праці таких філософів, як І. Кант, Ф. Ніцше та А. Шопенгауер.

Велике значення мала робота Іммануїла Канта «Критика чистого розуму», в якій він виділяє дві категорії реальностей: трансцендентну і трансцендентальну. Символістична ідея двох світів – реального та ідеального – бере початок саме звідси.

Вже згадувана ідея Надлюдини Фрідріха Ніцше та співвідношення добра і зла, також впливають на художній світ символістів, вони переймають у нього численні образи-символи, хоча часто надають їм іншого трактування. За учінням Ніцше символісти зробили висновок, що і в людини є сутність божественна й полягає вона в єдності її протилежностей. Саме в працях вищезгаданих філософів символ осмислений як поняття філософське. А слідом і символізм стає не просто аристократичним літературним напрямом, а окремою філософією. Відома російська дослідниця символізму Н.В. Ільїна акцентує увагу на образах символістів та впливі на них філософії Канта й Ніцше. Образ людини переосмислюється символістами, тепер людина може творити не тільки особисту реальність, але й власну долю. Таким чином, виникла ідея про Надлюдину, яка розсунула звичні рамки розуміння особистості.

Образ містичної людини сформувався під впливом філософії індивідуалізму Фрідріха Ніцше. Існують припущення, що головною особливістю містичної людини символізму стало те, що вищою формою прояву божественної сутності є випробовуване нею почуття любові. Божественна ж суть любові полягає в тому, що любов дає людині безсмертя.

З цього можна зробити висновок, що смерть у філософії символізму не кінець життя, а перехід у інше більш змістовне і повне життя, ніж те, з яким людина має справу в реальному світі. Але символізм пов'язує любов не тільки з духовним безсмертям, але і з осмисленням її як шляху до пізнання. Тому в символізмі любов зближалася ще й з методом досягнення істини. [5, с.143-145]

Смерть осмислена як ключовий момент всього людського існування, що вимагає найбільшого зосередження душевних сил. Символісти створили свою філософію смерті й безсмертя, на яку мала найбільший вплив морально-етична

концепція І. Канта, що складалася у визнанні безсмертя душі в якості одного з постулатів практичного розуму, а також проповіді безглуздя життя Ніцше, і смерті перед обличчям «вічного повернення». Ніцше категорично заперечував посмертне буття людини в християнському розумінні, з допущенням пекла і раю. Образ смерті оповитий таємницею, її прихід не випадковий, тому боротися з нею неможливо. [6, с.86-87].

Загалом в французькому символізмі виділяють три етапи [12, с.133-134]:

I-ий, 70-ті – друга половина 80-х років ХІХ століття – відбувається становлення напряму, основних його принципів.

II-ий, 80-90-ті роки ХІХ століття – період, який ознаменований активним розвитком символізму та збагаченням його теоретичних і практичних надбань.

III-ий, кінець ХІХ – початок ХХ століття – період спаду символізму, який пояснюється тим, що естетичні принципи цієї течії вже не можуть задовольнити молодих поетів.

Виходячи з подібного розподілу можна зробити висновок, що нас цікавить внесок лише поетів першого та другого етапів. Пропоную розглянути творчий внесок та новаторські тенденції таких геніальних поетів як Поль Верлен, Артюр Рембо та Стефан Малларме.

Поль Верлен (1844-1896) з'являється на літературній арені тоді, коли Шарль Бодлер вже закінчує свою літературну діяльність. У своїй поезії Верлен наслідує Бодлера, а тому в його ранніх віршах помітні відголоски і романтизму, і Парнаської школи. Так само як і його попередник, Верлен прагне розширити межі зображуваного в поезії світу, доповнити об'єктивний світ сприйняттям, переживаннями та емоціями суб'єкта.

Але слід зазначити, що символізм Поля Верлена вже відрізняється від бодлерівського. Світ матеріальний є практично зовсім не відчутним, він втрачає свою вагу, повноту й щільність. В його віршах часто зустрічаємо образи темноти, туману, ночі, а також епітети «ламкий», «тонкий», «блідий» (наприклад, у віршах «Птицы ночью», «Брюссель» з циклу «Брюссельские пейзажи»), які вказують на розмитість та неточність оточуючого, але разом з

тим створюють відповідний настрій та фон. Такої дематеріалізації зовнішнього світу письменник досягає шляхом уникнення детального опису предметів та завдяки превалюванню блідих та проміжних кольорів (наприклад, у віршах з циклу «Добрая песенка»: «Так это будет в летний день. В тот час...», «Ночной луною...», «В трактирах пьяный гул, на тротуарах грязь...»). Варто відзначити, що шум і взагалі будь-які інші звуки показані у письменника «глухими», «далекими» (наприклад, у віршах «О Гордость! Мощный крик, валторны зов глухой...», «Комната», «В лесах»).

Письменник створює і свій неповторний образ коханої жінки (наприклад, у віршах «Желание», «Усталость», «Привычная мечта»). В ньому так само до мінімуму зводиться матеріальне начало. Кохання письменник змальовує платонічним, недосяжним, стриманим, йому зовсім не притаманними є спалахи пристрасті. Поет не бачить коханої, не чує, а тільки уявляє або передбачає, що вона робить, що говорить, про що думає. Ліричний герой може годинами розмовляти з коханою, але при цьому він лишається на самоті. Такий образ коханої жінки є віддзеркаленням принципів символізму.

Д.Д. Обломієвський в своїй монографії «Французький символізм» висловлює думку, що подібна дематеріалізація є засобом підвищення ролі ліричного героя [14, с.153]. Таким чином Поль Верлен намагається довести нам, що внутрішній світ людини та її душа є більш значущими та неосяжними, ніж зовнішній світ та світ речей, що оточують людину. Верлен вирішує надавати перевагу не речам зовнішнього світу, а почуттям та переживанням, які викликані цими речами. Іноді рухаючись в цьому напрямку, поет відходить від символізму до імпресіонізму. Втім ніколи не пориває остаточно зв'язки героя з зовнішнім світом та передає цей світ у вигляді переживань та відчуттів героя. При цьому зображувана людина – це людина реальна, а співвідношення та закономірності світу не відходять на суб'єктивний рівень.

Артюр Рембо (1854-1891) відходить від тенденцій дематеріалізації Поля Верлена. Світ, що оточує героя показаний у нього повноцінним та заповненим речами, які мають відношення до нього. Поет цікавиться і соціальним аспектом

зовнішнього світу, тому в його віршах зустрічаємо масу найменувань різних професій та спеціальностей.

В зображенні речей поет певною мірою наслідує Шарля Бодлера, вони в нього зображені кольоровими, яскравими, мають певну форму, втім колір більше цікавить поета (наприклад, вірші «Что удерживает Нину?», «Солнце и плоть», «Пьяный корабль») . Що стосується зображення людського тіла, то поет вдається до детального опису (наприклад, у віршах «Семилетние поэты», «Сидящие», «Руки Жанн-Мари»). Д.Д. Обломієвський вважає, що подібні детальні описи та багатство барв можна пояснити непостійністю зображуваного та бажанням поета передати стан речей саме на даний момент [14, с.186]. Також колір предметів залежить і від їх взаємодії одне з одним. Прикладом може слугувати вірш «Руки Жанн-Мари»:

Они могучи, эти руки,
Они темны в лучах зари,
Они бледны, как после муки
Предсмертной, руки Жанн-Мари.
Или в озерах сладострастья
Им темный крем дарован был?
В пруды безоблачного счастья
Они свой погружали пыл?
Покоюсь на коленях нежных,
Случалось ли им небо пить,
Сигары скручивать прилежно,
И продавать кораллов нить. [32]
(Переклад В. Я. Парнаха)

Статика викликає обурення у поета і часто він використовує статичність для характеристики ворожого оточуючого світу (у поезіях «Под музыку», «Сидящие», «Приседания» та ін.). Також варто виділити принцип протилежності природи та цивілізації (у поезіях «Зло», «Спящий в ложбине», «Воронье», «Комедии жажды» та ін.). Важливим аспектом є також і те, що поет

відмічає негативні і позитивні сторони в усьому, що бачить. Це йому вдається завдяки ліричному героєві нового типу. Ліричний герой Артюра Рембо є, частіш за все, бродягою чи подорожуючим, який не може змиритись зі статичністю та бездіяльністю оточуючого світу. Багато в чому ліричний герой Рембо повторює традиції попередників, але є і суттєві відмінності. Найважливіша з них – його протест та активна діяльність. Герой вже має змогу не лише сприймати, але й оцінювати: стверджувати чи засуджувати.

Вслід за новим героєм, поет вносить і нову структуру двопланового образу символістів. Рембо ставить в центр людину з її реальними переживаннями. «Вселенная, гармония, в ней царящая, в стихотворениях Рембо 1870 г. центром своим имела человека. Вокруг центрального образа концентрически располагались другие образы, направленные, устремленные к центру всей структуры и как бы нацеленные на него». [14, с. 201].

Стефан Малларме (1842-1898) є «центральною постаттю французького символізму й усього європейського раннього модернізму». [10, с. 7]

«Наконец-то я начал свою «Иродиаду». Со страхом, так как я изобретаю язык, который бы проистекал из совершенно новой поэтики... рисовать не вещь, но производимый ею эффект. Стихотворение в таком случае должно состоять не из слов, но из намерений, и все слова ступшевываются перед впечатлением...» [За Андреевим 1996], так писав Стефан Малларме у своїх щоденниках. Таким чином поет розпочав повне переоформлення принципів мистецтва. Письменник пропагує повне розмежування «речі» та її «ефекту». Активно пише вірші в яких застосовує цей принцип, щоправда, згодом поет сумнівається вже навіть в реальності свого власного існування.

Дослідники вважають, що в творчості Малларме найповніше реалізуються інтелектуальні тенденції символізму. Поезія його насичена загадками й саме читач мав їх розгадати. За рахунок уміло складених мовленнєвих конструкцій поет умів створити вірш, в якому буде описано саме «ефект», а не «річ».

В творчості письменника, особливо в ранній, яскраво висвітлений принцип двох світів: реального та ідеального. Упродовж усього творчого шляху поета

ми спостерігаємо бажання відректись від реального, незгоду й супротив героя. Саме тому тема смерті, мінорне звучання та мотив самогубства – невід'ємні атрибути творчості поета(у поезіях «Звонарь», «Окна», «Ее прозрачные ногти» та ін.). Але пізніше і до смерті він відчуває огиду.

У пізнього Малларме метамова підноситься зовсім на новий рівень. Поет починає уникати в віршах розділових знаків, пояснюючи це тим, що він прагне показати всю абсурдність існування та непостійність реальності. Ліричний герой поета – людина стомлена життям і всі описи й пейзажі ніби вихоплені з пам'яті. В ліричних творах часто можна спостерігати дематеріалізацію зовнішнього світу, але разом з тим і детальний опис речі, а точніше – її «ефекту».

Пізня поезія поета насичена антигуманними настроями. Поет переживає ряд внутрішніх змін та протиріч і схиляється до думки, що поезія не буде зрозумілою для простолюду, адже вона є привілеєм аристократів та матеріально забезпечених людей. Ці думки він не соромиться висловлювати в своїх віршах та інтерв'ю(наприклад, у віршах «Надгробный тост», «Гробница Эдгара По», поемі «Проза для Дез Эссента» та ін.).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В моїй роботі мені вдалось проаналізувати основні риси впливу французького символізму на поезію французьких символістів. Також було досліджено внесок в теорію символізму таких письменників як Шарль Бодлер, Поль Верлен, Артюр Рембо та Стефан Малларме. Вплив ідеалістичної філософії на французьких символістів розглядався в комплексі з особливостями розвитку цієї течії у Франції та з урахуванням впливу інших течій та особистих творчих уподобань письменників. Великий вплив на французьку поезію символізму мав Шарль Бодлер. Теорія аналогій цього письменника багато в чому визначила напрямок руху символістів, підштовхнула їх до створення особливої манери письма, а також до створення нових концепцій символу. Практично всі покоління символістів звертались у своїй творчості до розроблених Бодлером тем, мотивів та образів. кантівські категорії трансцендентного і трансцендентального мали

втілення у символістських протиставленнях образу та символу, де перевага завжди надавалась останньому. Поступово поети більше розкривають суб'єктивне бачення речей і сприйняття цих речей ліричним героєм. Поезія набуває для символістів звеличеного та сакрального змісту, тому подекуди стає вимогливою до читача, а поети сприймають свої витвори як розкіш, яку може оцінити лише аристократ.

Джерела та література

1. Белий А. Символизм как миропонимание.
2. Бодлер Ш. Поэтический сборник стихотворений «Цветы Зла».
4. Виникнення і сутність поняття «декаданс» як літературного явища. (Зарубіжна література: випускний іспит-99) // Тема. – 1999. №2. – С. 8-10.
5. Ильина Н.В. Ницшеанский идеал сверхчеловека и его преломление в художественном творчестве символистов. Тезисы докладов и выступлений ежегодной студенческой конференции // Наука и образование. 2004. № 2. С. 143-145.
6. Ильина Н.В. Образы любви и смерти в художественной философии символизма // Материалы III Межрегиональной научно-практической конференции «Молодежь XXI века – будущее Российской науки».- Ростов-на-Дону, 2005. С. 86-87.
7. Колосова Н. От иероглифа – до французского символизма // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. - №3. – С.45-50.
8. Косиков Г.К. Шарль Бодлер между "восторгом жизни" и "ужасом жизни"// Бодлер Ш. Цветы зла. Стихотворения в прозе. Дневники. Жан-Поль Сартр. Бодлер / Составление, вступит. статья и коммент. Г. К. Косикова. - М., 1993. - С. 5-40
9. Мореас Ж. Манифест символизма. Режим електронного доступу до статті: <http://modfrancelit.ru/manifest-simvolizma-statya-zh-moreasa-tekst-le-symbolisme-tekst-perevoda-v-sokr/>
10. Наливайко Д. Бодлер, Верлен, Рембо, Малларме: французький символізм як зміна метамови європейської поезії // газ. Зарубіжна література. – 2002. - №5. – С. 6-7.
11. Наливайко Д. Французький символізм // Слово і час. – 1998. - №7. – С. 23-27.
12. Ніколенко О.М.Символізм:генеза символізму // Тема. – 2005. №34. – С. 130-139.
13. Ницше Ф. Сочинения: В 2-х т. М., 1990. Т. 2. С. 664.
14. Обломиевский Д.Д. Французский символизм. – М.: Наука, 1973. – 301с.

15. Свердлов М. Символизм: Бодлер и Верлен // Литература. – 2005. №3. – Режим доступа до статті: <http://lit.1september.ru/article.php?ID=200500319>
16. Стихотворения С.Малларме в переводе В.Алексеева. Режим электронного доступа до книги: <http://imwerden.de/cat/modules.php?name=books&pa=showbook&pid=1199>
17. Толмачев В.М. Декаданс: опыт культурологической характеристики // Вестник МГУ. Сер. Филология. – 1991. - №5. – С.18-28.
18. Толмачев В.М. Символизм во французской и бельгийской поэзии // Зарубежная литература конца 19 – начала 20 ст.: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений обучаемых по направлению и специальности «Филология». – Москва: Академия, 2003. – С. 138-178.
19. Французская поэзия конца 19-начала 20 века. Символизм. // Зарубежная литература XX века. Учебник под редакцией Л.Г. Андреева — М.: Высшая школа, 1996.

References

1. Byelyy A. Symvolizm kak myroponymanye.
2. Bodler Sh. Poetycheskyy sbornik stykhotvorenyy «Tsvety Zla».
3. Yl'yna N.V. (2004) Nytssheanskyy ydeal sverkhcheloveka y eho prelomlenye v khudozhestvennom tvorchestve symvolystov. Tezysy dokladov y vystuplenyy ezhehodnoy studencheskoy konferentsyy // Nauka y obrazovanye.no. 2, pp. 143-145.
4. Yl'yna N.V. (2005) Obrazy lyubvy y smerty v khudozhestvennoy fylosofyy symvolizma // Materyaly III Mezhrhyonal'noy nauchno-praktycheskoy konferentsyy «Molodezh' KhKhI veka – budushchee Rossyyskoy nauky».- Rostov-na-Donu, pp. 86-87.
5. Kosykov H.K. (1993) Sharl' Bodler mezhdru "vostorhom zhyzny" y "uzhasom zhyzny"// Bodler Sh. Tsvety zla. Stykhotvorenyya v proze. Dnevnyky. Zhan-Pol' Sartr. Bodler / Sostavlenye, vstupyt. stat'ya y komment. H. K. Kosykova. - M., pp. 5-40
6. Moreas Zh. Manyfest symvolizma. Avilable at: <http://modfrantselit.ru/manifest-simvolizma-statya-zh-moreasa-tekst-le-symbolisme-tekst-perevoda-v-sokr/>
7. Nalyvayko D. (2002) Bodler, Verlen, Rembo, Mallarme: frantsuz'kyy symvolizm yak zmina metamovy yevropeys'koyi poeziyi. Zarubizhna literatura. no.5, pp. 6-7.
8. Nalyvayko D. (1998) Frantsuz'kyy symvolizm [French Symbolism] Slovo i chas. no. 7. pp. 23-27.
9. Nikolenko O.M. (2005) Symvolizm: geneza symvolizmu. Tema. no.34, pp.130-139.
10. Nytsshe F.(1990) Sochynenyaya: V 2-kh t. M.,. p. 664.
11. Oblomyevsky D.D. (1973) Frantsuzsky symvolizm. M.: Nauka, p. 301.

12. Stykhotvorenyya S.Mallarme v perevode V.Alekseeva. Avilable at:
<http://imwerden.de/tsat/modules.php?name=books&pa=showbook&pid=1199>

13. Tolmachev V.M. (1991) Dekadans: opyt kul'turolohycheskoy kharakterystyky. Vestnyk MHU. Ser. Fylolohyya. – no 5, pp.18-28.

14. Frantsuzskaya poezyya kontsa 19-nachala 20 veka. Symvolyzm (1996) Zarubezhnaya lyteratura XX veka. Uchebnyk pod redaktsyey L.H. Andreeva — M.: Vysshaya shkola.